

*Магія Полісся:
бібліотека для душі*

В основі «Деревлянської Книги» Миколи Закусила — мініромани; у них ідеться про муки душевні, істини, доступні людському розумові, та істини, що виходять поза межі свідомого. Свої роздуми автор передає за допомогою пера писця — головного оповідача подій.

Роман-жальки «Грамотка скорблячих» — це код Вселенної, де зберігаються кожна думка й кожне ім'я; це драматичний діалог письменника з природою та людьми, з її найвищими силами, що руйнують, а разом і створюють. Роман-велич «Переселення вітряка» — життєрадісна ода вічності, сонцю, вітру, крилам дитинства. Роман-сльоза «Блаженна убога» вміщує листи до Бога й «маломошківські притчі», писані дванадцятьом апостолам. У романі-лику «Боги і королеви землі» промовляє душа народу — мова єства, де зримі боги, а невмирущий голос жінки — це їхня їжа; зібрані слова ллюються безперервним потоком, як духозлив. У романі-трагедії «Печерний одноок» оживає легенда про існування багатомірних світів і прихованого дзеркального світу; текст — як символ любові та жорстокої безвиході. Роман-міф «Книга плачів» позначений дохристиянськими й сучасними мотивами пересотворення світу: віддзеркалені таїни прожитого, містика покоління, оживи демонічного світу; на сторінках літає відьма, бісяться вурколаки, у водах пралісу зникає стара Роба...

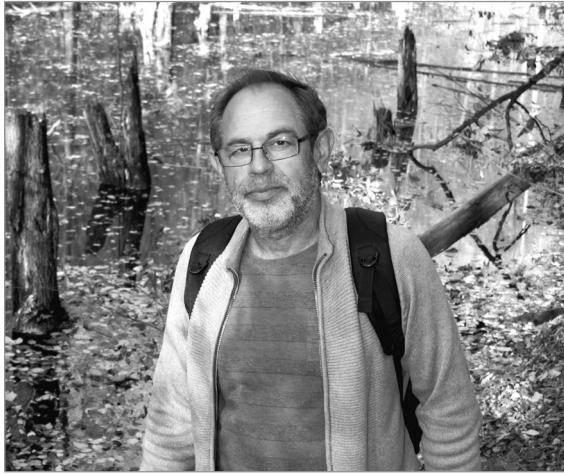
У творах, пронизаних символікою та метафорикою, представлено змішану форму, зміну стилів, інтонацій, зміщення акцентів, перенесення ваги тексту на лексикографію, діалект, звук, що надає різноманітності мисленню, викладу думок, почувань, переживань, хвилювань.

Книга цінна також тим, що у ній використано говір одного з найархаїчніших районів України, яким розмовляють полешуки болота та лісу. Це пробудило творчий імпульс для створення чотирикнижжя «Поліської Біблії»: Деревлянської Книги, Невсипущої Книги, Норинчанської Книги, Городнянської Книги. Щоби мати уявлення про дивовижне українське Полісся, треба читати всі Книги цього незвичайного *тексту*.

Видання здійснено в авторській редакції.

В оформленні книги використано живописні твори та світлини автора: «Палаючий ангел», «Пастух», «Деревляни: батько і мати», «Вечірній політ», «Мій вітряк...», «Читання притч», «Розп'яття», «Надвечір'я», «Передзим'я», «Дереводух-Диводух», «Дзвонар», «Бик-мітознак», «Артефакт», «Робітня», «Пень-відун», «Тіні».

Ілюстрації на обкладинці й звороті — репродукції картин автора «Моління до дерева» та «Останній деревлянин».

МИКОЛА ЗАКУСИЛО

народився 14 серпня 1956 року в церковному краї шляхетного села Малі Мошки — Мошковщини північчя Словечансько-Овруцького кряжу.

Був пастухом, теслею, самоуком-іконописцем.

Закінчив Київський державний університет ім. Т. Г. Шевченка (1982) та художню студію при Будинку художника в Києві (2001).

Прозаїк, драматург, живописець, есеїст.

Знавець поліської говірки, дослідник давньої міфології і демонології, збирач норинчанського фольклору.

Особливе місце у його творах займають міфи, притчі, легенди, казання, одкровення. У текстах домінують фантазмагорія, гротеск, магія.

Творчість релігійно-містична, з прихованою символікою.

В її основі — вивчення прапервнів природи, архетипів, таїн сакрального, що дає змогу звертатися до вічних форм та образів.

Літописець метафоричних текстів виробив власний стиль і неповторну художню мову. Зорганізував і провів низку персональних живописних вернісажів, створив серію міфологічних романів, п'єс, трактатів, есе, в яких досліджує його людини, розшифровує змісти й сенси реального та ірреального світів.

Моя Деревлянь

Моя Деревлянь — се мапа лісових ментальних людей, де можна пізнати мудрість, це запах сув'язі віків, найвідчутніший з-поміж інших давнин. Моя Деревлянь — се часова тяглість, своєрідний «постриг» у природу болотної культури. Тут запахові, вербальні й візуальні елементи відкладаються на генетичному рівні та сприймаються як коди минувщини. Тут усе суцє передається спадково. У первості існує потреба відобразити ідею «творення самотворення», розкрити смисли світоосягнення зв'язків людини з духами... Наповнить змістом пізнання дійсності артефактів... Коли народжується «сума образів» архетипів у мислеформах. Тому втручання людини лісу-болота у світ реальних та ірреальних речей розглянуто як фатальну необхідність пізнати непізнаване, суто унікальне, що є деревлянською цілісністю, запрограмованою на розвиток у майбуття. І від сеї згадки паморочиться в голові: хто є ми. Щемить минуле, що відлетіло вмиць. Воно є пам'ять, і його не забудь. Вікно моєї Деревляні — невбутня батьківщина, неосяжна істина материзни, вічність ландшафтів дитинства. Рідне в серці пече: дерева вмирають стоячи, церкви й хати сивіють удалині, космічно звершуючись на полотні, куди прилетіли дивоптахи. У них своя історія творення, а в нас — своя. Доля не обминула нас, прошила шилом душу, ввійшла кістям кісток і виходить мізками мозку, вона звучить метафізично, міфічно, метафорично-містично: душа ще жива. Але як себе знайти... Як відобразити образ полєшука на мішковині: здійснення і збуття в Мошковщині... Дерево — се ти, Деревлянь — се ми: лбом підіпрись і помисли, хто наші боги... Вони приймали пологи. А чуєш, як ліпили біографію, долаючи бурі-шторми... Це твоя пісня пісень. Ти перервав зв'язок, але не перервав себе, не стер з лиця землі: пуп, що всох, тримає зв'язок. Се один із сенсів, що пульсує аортою пам'яті. Чи осяжний образ: ти — пам'ять... А міг би стертись, змитись акварельно й піти у позапам'ять... Кому віддячиш, що ступаєш по землі?.. А вони, твої брати, пруть дерева-плуги. Твої мурашечки-мошки, котрі виповзли крізь землю, де народився ти. І ніхто тебе не розтоптав, не переорав, не завалив буреломом, бо Деревлянь упала б «фантомом»... На цих теренах зачинався ти, як стародавні боги, котрі замислили тебе на лісовій поліській землі...

Ігор Гирич,
доктор історичних наук

Про біблійно-міфологічний світ Миколи Закусила («Закоренілий полешук» і його архітвір)

Умовно художню прозу можна поділити на два різновиди, не казати про жанри. Проза про реальні події, що реалістично оповідає фавулу. Це зовнішній, видимий світ. Іноді трапляються композитні підходи, коли реальність переходить у світ сфантазований письменником. Згадався Маркес з його романом «Сто років самотності». Або містичні повісті Валерія Шевчука, якими керує історична канва, благо літератор за освітою історик. Або романи Юрія Винничука, де в «Лютеції» світ зовнішній переходить у світ внутрішній. А є література про внутрішні переживання, про світ ідей і символів. Такої літератури менше, вона не є «прочитною» літературою. Бо вимагає вдумливого читання, розгадування, розкодування, розуміння символу. До такої другої належать прозові книжки Миколи Закусила.

Останнього часто називають українським Маркесом. Який відкрив Атлантиду Полісся заповідної Житомирщини, яка ніби як квінтесенція України зберігає в собі чар минулого. Але й вона зникає, відходить у небуття. Що турбує і мучить митця, який часо раніше за пересічну людину відчуває жах остаточного відходу в небуття автохтонних людей щирої України, зникнення з карти цілого регіону, який перетвориться на звичайну модернізовано-вестернізовану світову модель, без тієї казки, міфу, своєрідності, яким завжди відрізнявся поліщуцький світ. В одному зі своїх інтерв'ю межі ХХ/ХХІ століть або культурознавчих есеїв Юрій Андрухович порівнював цілісний світ поліщука зі світом європеїзованого галичанина, що втратив свою глибинність і своєрідність через вплив різних європейських чинників: Речі Посполитої, польської нації, світу єврейського містечка і т.п.

Митець завжди чутливий до моменту історичної смерті народу, а власне про це йдеться, коли ми кажемо про поліщуків, найменш змішаний терен України. У 40-х роках ХІХ ст. про таку свою реакцію писав Микола Костомаров, коли відповідав слідчим-жандармам: чому він, росіянин за національністю і дворянин, зацікавився таким сумнівним з точки зору влади елементом, як «малоросійське» селянство? Чому переймається його долею? Костомаров відповідав, що він відчуває агонію тієї культури, яка має померти, остаточо

Микола Закусило

відійти. І в нього, як романтика, виникало бажання перешкодити цьому невблаганному кінцю, якимсь чином сприяти відродженню того народного елементу, який змушений ніби неминучо, волею історії зникнути. Під впливом цивілізації, освіти, модернізації. І тому буцімто етнографією і фольклором українським він і зацікавився. Аби встигнути зафіксувати те з народних пісень, що можна ще почути з народних вуст.

Щось подібне відчуваєш, коли читаєш твори Миколи Закусила. Йому жаль за втраченим раєм поліської землі. Він намагається гальванізувати не так легенди, як проказати у такий міфологічний спосіб ті містичні настрої, що несуть його поетичні образи, метафори, об'єкти світу потойбічного і напівреального. Світу, який уже фактично пішов у небуття. Але він, як письменник, ще спроможний зафіксувати принаймні пульсацію колишнього життя. Тому і сумний настрій супроводжує усі книжки митця: жальки, плачі, загибелі духів землі поліської.

Тема язичницька перекликається в Закусила з ранньохристиянською проблематикою. І це виглядає і переконливо, і логічно. Ранньохристиянський світ X–XI ст., проникнувши у світ дохристиянського українця, переломився, позначився в свідомості своєрідним імпульсом святості. Здається, святість Христова лише і могла промовити тоді у перші роки запровадження на землях Київщини й Полісся віри Христової. У час своєрідної містичної природи духовного подвигу. Звідси й багато паралелей зі Старим духовно-літописним Києвом з його Св. Володимиром і ченцями Києво-Печерського монастиря. З відлюдниками, пустельниками, насельниками необжитих місць. Що ніби й не заперечує подібну сутність світу міфічного. Історія каже про боротьбу нової і старої віри. А ми відчуваємо, що в нову віру прийшли неофітами вихованці світу волхвів і слов'янських богів. Поєдналися Світи Коляди і Різдва Христового.

Микола Закусило, маючи тонку художню натуру маляра, часто у своїх художніх творах розвиває тему раннього християнства. Тема розп'яття перших мучеників за віру: Св. Петра і Св. Андрія. Виконує митець картини у модерністичній, навіть імпресіоністичній манері. Кольорами й сюжетами нагадує чомусь твори литовського художника і композитора Чюрльоніса.

Тема християнська перегукується у Миколи Закусила з етнічно-народознавчою. Поліський регіон завжди був резервуаром, звідки Київ і Київщина поповнювали своє народонаселення. Овруч і околиці, Коростень, Малин, Мозир. Ті міста, з яких люди після винищення від нападів киян ставали новими колоністами столиці. Коростень і Малин — древлянські міста, Овруч — радше місто шляху

з «варяг у греки», тобто місто норманське. Не випадково і князівським, київсько залежним став спочатку Овруч, не Коростень. Це був стольний град, де сидів київський син з Рюриковичів — Олег. Який тут і загинув 977 року, а перемиг з часом Володимир, ставши київським князем. Древляни постійно відбивалися від киян-полян, але ж вони і заселяли періодично Київ. І будівельний матеріал для зведення церков Київ одержував з Полісся, з-під Овруча, де були знані каменоломні. Овруч є знаковим як в історії, так уже і в літературі ще двома харизматичними історичними постатями: Юрієм Немиричем та гетьманом Іваном Виговським. Перший був автором Гадяцького трактату — державно-правного українського документа, який продовжував договірну систему угод з Москвою, ідеологом Б. Хмельницького останнього періоду життя, а згодом Івана Виговського, творця Гадяцької угоди 1658 року. Реально Овруч на Поліссі виходить більш історичним містом (якщо брати хронологічну тривалість), ніж Коростень. І тому не випадковим є інтерес М. Закусила до цієї території поліського краю.

Автор не пише банальною, тривіальною літературною мовою, він намагається використовувати поліський розмовний діалект, творить неодіалектичні слова і вирази, вводить специфічно поліську лексику, знану йому з дитинства. Микола Закусило підсвідомо розуміє, що поліщук не буде казати сучасною літературною. А головне, що нинішня розмовно-літературна мова не відповідає духовному реєстрові його творів, котрі є своєрідною Біблією Полісся. І як церковнослов'янська мова, якою не говорила людність, була мовою священного письма, так і дуже своєрідна, старозавітна, багато семантична мова творів Закусила є теж такою собі священною церковнослов'янською мовою його «біблійних» книжок про міфічних істот поліської землі.

І в цьому ніби оригінальний підхід Закусила насправді має своїх попередників. Згадаймо барочну літературу XVII-XVIII ст. у виконанні професури і студентів Києво-Могилянської академії. Вони не писали мовою вулиці, вони самі творили поетичну мову своїх творів, можливо вживаючи новомовні слова вищого порядку. Ними розмовляли не про заземлене, а про вічне і надземне. Ця емблематична поезія згодом була засуджена народницькою літературою і критикою. Тією літературою, яка провістила початок сучасної української літератури після Івана Котляревського і його «Енеїди» 1798 року. Ще пів століття ота вища поезія для вибраних толерувалася романтиками. Але після Шевченка їй уже не було місця. І писати не так, як говорить народ, стало не просто непопулярно, а ганебно. Сергій Єфремов у своїй «Історії українського письменства» прицвяховував до ганебного стовпа цю відірвану від життя літературу та цю чудернацьку схоластику,

пересипану латинізмами, полонізмами, русизмами, німецизмами та іншими лексичними формами, що відображали добу, коли писали не для всіх, а для тих, хто розуміє. Сьогодні не всі зрозуміють і підхід Миколи Закусила, не кожний захоче розібратися в складнощах слова. Бо є в його текстах щось від золотої барочної доби, коли світився Лазар Баранович, коли та література промовляла до освічених кіл (а чи лише до освічених?). Тоді література не була розваговим заняттям, вбиванням зайвого часу. Тоді література мала мати сенси й символи, які розумілися посвяченими.

Не випадково, що після доби символізму раптом згадали славу добу барочного мистецтва, як літературного, так і архітектурного та живописного. Тоді зрозумілим став Григорій Сковорода, який протягом усього XIX ст. вважався малоросом-оригіналом і схолястом, але ж не філософом справжнім, як Гегель. Ну хіба може бути філософ без систем? Філософію містичної української літератури розпізнав Дмитро Чижевський, уже у 1920-х — 1930-х роках. Він, навпаки, вважав, що найцікавіший філософ — це якраз літератор-містик XVII–XVIII ст. Бо це людина, котра вловила сутнісні речі християнства, оживила його через приязність у світі реальної духовності. Наприкінці XX ст. це українське бароко, яке зачудовано відкривали навколо себе кияни-науковці, а водночас і поети, літературознавці школи Володимира Перетца: Микола Зеров, Павло Филипович, Михайло Драй-Хмара і Віктор Петров (Домонтович), було частиною життя правдивої козацької еліти: старшини і полковників. Останній писав у своїй «Болотяній лукрозі», як вони студентами ходили київськими вулицями й милувалися вишуканими білосніжними силуетами храмів мазепиного бароко у місті Мазепи, бо той Київ ще так багато зберігав шарму тієї славної мистецької доби. Наші шістдесятники продовжили справу. Вони пішли шляхом стилізації, щоб до профанного рівня донести краси образів і символів зниклої доби української суспільної і культурної слави. Скільки було зроблено в цьому напрямі Валерієм Шевчуком і Анатолієм Макаровим! Микола Закусило у своїх творах нас так само ніби повертає до тієї славної доби минулого, не барочної, а киеворуської, а може, ще і праруської, першої староукраїнської антської доби, як вважав Михайло Грушевський.

Микола Закусило ніби знову вводить нас у час розділеності профанного і містично-просвітленого слова. І в цьому написана ним *«Поліська Біблія»* заслуговує на увагу. Його *Деревлянська Книга*, *Невсипуща Книга*, *Норинчанська Книга*, *Городнянська Книга* значимі у літописанні регіону, який ще не повністю вивчений українцями.

Від автора

*Тільки Творець знає
свій вищий замисел...*

Дванадцять романів, написаних упродовж кінця ХХ — початку ХХІ століть, склали «Поліську Біблію». Серед них — дванадцять листів душі, писаних для Бога, дванадцять притч, розказаних святим апостолам («Блаженна убога»), дванадцять трактатів із поліськими «піснями пісень» («Книжечка пастуха»): як мінітвори, мінісльози — всі за біблійними мотивами. Загалом означені міфологічні романи, філософські тексти, етнічні голосюрки, метафоричні п'єси («Книга драм і трагедій») замислені й написані у часі півстоліття (1973–2024). *Промисел Божий*: коли батько приніс Біблію від маломошківського священника і вперше показав мені, синові-десятикласнику, і *замисел Божий*: коли я розгорнув сторінки-ілюстрації Священної Книги, надихаючись благодіяннями дванадцятьох апостолів (благо, у Малих Мошках сім'я жила на болотному хуторі, віддалено, звідки ми з братами і сестрою ходили закінчувати десятирічку в сусіднє село, де була сільрада). Звідтоді я (промісел і замисел Божії), усвідомивши сокровенне, мовчки розмишляв та, шукаючи себе, працював «над новелами», написавши упродовж десятиліть чотирикнижжя: Деревлянську Книгу, Невсипущу Книгу, Норинчанську Книгу, Городнянську Книгу, що є (воля Вишнього) «літописним документом» Великої Деревляні Родимої Української Держави. Бо ж саме тут у ті далекі минулі віки — на Словечансько-Овруцькому кряжі, оточеному незліченними річками й болотами, замишляли звести город Краю: «Кий — Нор — Славень». І про це також ідеться у романі-пам'яті «Зряще з Нора» (Невсипуща Книга). Такий був промісел і замисел неусипних віків. Як премудрість і благість Божа. Бо наші думки й дороги наші — чії вони... (Дороги прямі і криві... «Я коли виходив з дому, тріснув мій сандаль...») І Бог промишляв на дорогах «кривих і прямих», спрямовуючи зусилля пишучого «во благо цілей», не порушуючи волі руки і пера, допомагаючи кожній думці знайти шлях-доріжку, путь, де кожна мисленнева думка визріла б, возродивши щедрий урожай. Щоби не взяти камінь замість хліба. Бо в кожній думці творить Господь...

У «Поліській Біблії» відсутній «канон»; тому працю названо дещо умовно. Тут є багато притчевих думок, біблійних посилань, комен-

Микола Закусило

тарів, приміток, виносок, молитов, законів душі, псальмописень, писаних «поза нормою». Тільки передмов-прологів та післямов-епілогів у чотирикнижжі понад двадцять. Благо, що вони народжені саме на Землі Деревлян: Господь змилювався... (душа, яка пізнала чари художнього слова і барви неба-землі, створила таку експозицію: Господь повелів...) Водночас Православна Біблія містить 39 канонічних книг і 11 неканонічних книг Старого Завіту. Тому «Поліська Біблія» — це неканонічний текст, але меч духовний. Меч народний. Бо тексти її, хоч і мають «сюжети й жанри» «поза нормою», а йнак корисні серцю та повчальні для розуму тіла й душі.

Серед канонічних книг Старого Завіту — історичні, поетичні та пророчі тексти. Біблієзнавці дослідили, що тексти Біблії написали єврейською, арамейською і грецькою мовами приблизно сорок людей упродовж «майже півтори тисячі років». Християни пояснюють таку цілісність створення біблійних текстів тим, що їхні автори були надихненні «одним Богом». Тому і вийшла «єдина мелодія», що єднає мільйони людей, бо співзвучна мільйонам! І чи то старозавітні пророки чи апостоли Христа — а й усі вони — автори, причетні до написання, розуміли ціну своїх слів яко вплив на майбуття. Бо їхні тексти були «свідченням Бога» і «свідченням про Бога». Бо неправдиві тексти і так само неправдивих авторів могли закидати камінням. І апостоли, котрі не хтіли зректися Христа — помирали в муках. Бо ніхто не хтів віддати життя за брехню. Помирали за правду, за слово *Боже*.

Першим про «поліські писання» читальникам звідомив літературознавець Микола Сулима, який зазначив, що «пастух-деревлянин» написав «подвірний літопис» (ішлося про роман-жальки «Грамотка скорблячих», опублікований у журналі «Неопалима купина» 1995 року). Але набагато раніше душі «*закоренілого полешука*» явилися богословські аспекти «літописця-агіографа», коли сімнадцятирічним писцем душа приїхала до Києво-Печерської лаври і розшукала могилу покровителя Нестора-літописця: «Я поклонився праху книжника... Коли знайшов ніщу в Ближніх пещерах, у якій стояла труна, я торкнувся триперстям лба і попросив у нього... перо. Я відчув, як у серці моєму щось кольнуло, певно, то був знак: *Літописець дозволив писати...*». І коли біля гробу перестрів старця, він розповів, що Нестор майже сорок років ніс із собою меч духовний істинного подвигу печерського подвижництва: «і послушником, і чорноризником явив навики й сумління в усіх чернечих чеснотах: глибокому смиренні, молитві, у прославлянні Бога в тілесі і в душі своїй...». Тому біля упокоєння літописця душа моя одразу ж

заприсягнула дивитися на світ широкими очима, уклонятися цій землі, говорити з людьми й писати «Поліський літопис»... Це було спонтанне зізнання духа, нутряне рішення...

І тільки через пів віку з'явилася «Поліська Біблія» — життя полешуків сучасного й майбутнього від днів оних... Бо речі, які інтуїтивно означувала душа, проявлялися мов на плівці, в реальному житті. *Я бачив, як вони оживали і боявся не втратити час...*

Час у писаннях займає багато місця. У кожному творі — всеохопний, плинний нестерпний час... А є тексти просторові, в єдності з часом вони незвичайні: від *пастухівства до небовзяття*, є про душу в часопросторі, роздвоєння душі, про свідоме, надсвідоме, підсвідоме, позасвідоме... Кожна людина має свій початок, але чи має кінець... Бо у безвимірності ноосфери кожна душа має усвідомити себе у вічності й *дописати себе*, залишити свій слід... Бо «Грамотка скорблячих» — це «код Вселенної, де зберігаються кожна думка і кожне ім'я». *Бо людина, яка визирає зі свого світу за межі всепланетного світу, має писати з відкритим серцем, світлим розумом, просвітлінням і провидінням... Бо вічність не має кінця.*

Певно, такі тексти присвячені «сенса́м і смисла́м» розумового життя для розуміння вселенського духу буття, недоступного непосвяченим. Вони мають таємний зміст *прожитого* на Кряжі, якого не торкався плуг і не сягнули носів води, де в далекі епохи народжувалися двометрові велетні, а в наші часи — лісові Арістотелі. Душа пише начебто про них, любомудрів лісу і поля, котрі навчилися жити згідно із законами «тогочасного-я», навчилися розуміти себе й управляти своїм «сучасним-я». Це люди, які настільки люблять цей світ, що не хочуть залишати його і живуть у ньому, як охоронителі землі («ґрунтів»), мови, звичаїв, традицій, не визираючи у позапланетний світ.

Тому «Поліська Біблія» — це Новий Завіт нового суспільства з його прожитими й сучасними радощами, проблемами, пороками, війнами, конфліктами, катастрофами: ці Талмуд-Книги писані для кожного не тільки полешука, а й українця. У чотирикнижжі простежені численні біблійні алюзії, здогади, напівтони, недомовки, тіні-закиди, фантазії-дублікати, двійники, відбитки-сліди, «прекрасні дами», «шляхетні пани» — все з якимось прихованим змістом, підтекстом на певні / конкретні політичні, літературно-міфологічні, побутові чи реальні факти, закріплені в суспільній думці, текстовій культурі, які набули резонансу або громадського осуду. Щоби зрозуміти українцю дивовижне Полісся, я-душа простежує аналогії, мотиви і пророцтва «майбутнього у майбутньому»

(«Зряще з Нора», «Книга плачів», «Книга видінь і прозрінь...»), де проступають «рани серця», де видніється любов до вотчини краю вітцівщини. Бо Біблія полешуків — це і батьківська безсмертна власність: Безсмертна Священна Книга...

Тому ці романи-образи, як соправдешні цінності, наче недомовлені, «безмовні», з ознаками приховуваного, з двоплановим значенням, як іносказання (приповідь). Коли писець-автор зображує своє «я» крізь себе... в переносному значенні. Коли ті, котрі зрять крізь віки зі своєї «нори» (крізь усі щілини світу), бачать небачене... Коли істини заховані у символи, символи — у метафори, а метафори — в алегорії. Бо алегорії — розгорнуті метафори або низка пов'язаних метафор, захованих у символи... («О люди, що ж ви за зрище таке влаштували на Землі?!») І про це ми дізнаємося з опублікованих уривків у періодиці. Решта ж творів писані-дописувані й були ще невідомі (не оприлюднені). Вони — це і є відкриття для читальника в українській літературі. Бо писець виступає в духовній традиції як пастух думок, стовпник-думатель. (Новели «Окормлення», «Одкровення», «Воскресення» у романі-пам'яті «Зряще з Нора» є філософічно-пророчими. Надто нелегкий цей розділ «Рана серця» у плані відкриття біблійної «рани»... Такими ж міфологічно-таїнними постають світи у романі-притчі «Деревлянин і янголиця», у фантастичній «Книзі драм і трагедій». «Двошарові» змісти. Чимало розсипаних по текстах шкідців про душу і дух.) Золоте правило писця: «Не боюсь я чистого аркушика, бо зі мною Бог».

Науківка Юлія Прокопів з Івано-Франківська подала свій погляд на релігійні аспекти у творчості *полешука-стовпника*. Цитую: «Суспільство не знає такого християнства, яке проповідує М. Закусило. Але за законами світу, створеного Закусилом, християнська свідомість набагато більше розвинута, ніж насправді».

Літературознавиця звернула увагу на мову творів, що «підсилює ефект відродження духу християнства»: «Коли читаєш його твори, виникає враження що вже й слова втрачають свої смисли... Письменник дозволяє собі настільки сміливі метафори, що вони, здавалось би, доводять ідею до абсурду...». «Письменник говорить те, чого нема в суспільній свідомості, так, ніби воно є».

«З огляду на християнство автор іде ще далі, говорячи про необхідність не просто страждання, а навіть розп'яття — для плоті, розуму й серця: *«Розп'яти серце набагато простіше, ніж розум (?). Проте, якщо такого розп'яття немає, то розуміння Христа не відбудеться»*. Іншими словами, Закусило показує: «якщо не хочеш прийняти християнство вповні, то не дискредитуй його своїм

життям, а чесно відмежуйся від нього». (Прокопів Ю. *Сучасна українська проза крізь призму християнської традиції*. — Івано-Франківськ: Плай, 2002.)

На подібному впершості наголошував і Валерій Шевчук, рецензуючи «Книгу плачів», написану ще в чорнобильський рік одразу після «Грамотки»: «У нього бувають такі дивогляди, що аж памороки забиває». Але мудреці кажуть, що весь світ для філософів постає «дивом». Відомо й те, що людина теж «диво», тому й споглядає довкола себе *диво*...

Душа писця не раз переконувалася, що «Поліська Біблія» надихнута небом і писалась, аби не було вироку християнству. Християнство вчить: пам'ятай, що розп'яття — провісник воскресіння, тобто всіх радостей у світі...

У маленьких творах, як-от: романі-сльозі «Блаженна убога», романі-лику «Боги і королеви землі» (сльоза з лику! — експеримент із пролиттям звуку слова) замість народу промовляє *душа Полісся* (*воскресла душа Єства*), де зримі Боги милуються звучанням *земних нот* жінки, яка розмовляє з Німою горою, німим лісом, німим болотом, німим світом мовою неба янголів та мовою природи, що свідчить про нерозривний зв'язок з Над-Світом...

Писання — це рух духів, пращурів, воскреслих односельців, писців, які живуть та діють у великому драмтеатрі, звідки вихід один — *у Нікуди*. У творах писця інтуїтивно означувані речі проявляються в житті, як на плівці; душа боялася не збитися з мелодії — не втратити «ноти»: замислювала, як показати їх у тексті й на полотні. У чому й полягало гармонізувальне кредо, творчий початок: пливти; Боже дихання й писання возз'єднані між собою назавжди.

Тому писання-зусилля були спрямовані на пошуки нових горизонтів: передовсім, аби повернути лексикографію, що вийшла з обігу, але яку душа «відреставрувала», щоби поліфонія відійшлого звучала в нових рихтуваннях: місцевих говірках, хатніх мовках, територіальних діалектах, у материнських устах. Мовні скарби — це національне багатство, яке стане загальноукраїнським надбанням.

У текстах відчутно мелодику «Грамотки скорблячих», що веде писця життєвим шляхом. Душа відкидає «сліпоглухобачення» і наголошує на тому, чим мали би пишатися нація, народ, але не пишються, оскільки українська література прямувала не властивим їй річищем: мову «вичищали»...

Писець каже: «Послухайте, як співає моє Полісся...». І вичерпує з уст полещуків ще не втрачені, не вмерлі слова, які грають,

«концертують» у творах, як кольори Босха, Леонардо, Кобзаря... Хорал забутих «мовок» веде діалог у драмах-феєріях... Ці твори можна читати увечері, як грамотку-отченаш на ніч, або як грамотку за здорові вранці — похвалу сонцю, світлу, що народили новий Божий день...

Заглиблюючись у праглибини, душа черпає з колодязя духовні надбання минулих поколінь і таким чином розширює можливості рідної мови та рідної літератури. Писець намагається оживити слова-буковки, щоб вони стали «живими сутностями». Які співають, мов люди, і витьохкують, наче птахи, ніколи не вмираючи. Звідси — Невсипуща (Невмируща) Книга: зразок явленого на землі Полісся. Письменник-графік Василь Лопата, відкриваючи «перший живописний вернісаж писця» (2002, початок тисячоліття), наголосив: «У полешука перемішались і Шевченкові сльози, і Гоголів сміх... Але полешук сказав сакральне: Гоголь єдиний, до кого питань немає, тому що Гоголь невисипущий...».

«Поліська Біблія», крім іншого, сповнена гострої соціальної проблематики. Роман «Печерний одноок» — як алегорія, в якій гігантський людинозвір-мастодонт лютує у безлюдному краї від самотності свого «я», «вивчає життя бджіл і мурах», але скалічений «голосом цивілізації» тілесний демон заганяє Вилупня назад у *Ранену Могилу*...

У романі-крику «Зішестя Пращура» писець, вчуваючи мову пращурів, намагався довести говір до немислимих проривань, головних повстань, неосяжних можливостей, що надає тексту глибинного змісту, неповторного звучання в безвиході... Коли людина стає антилюдиною, котра дивиться на світ і боїться в ньому жити. Боїться, що світ кинеться на неї з покаранням за скоєне... Постійна агонія душі. Де й сам текст — *агонійний злочинець*: зрада, помста від заздрості, ненависті: зуб за зуб!.. Відтак і глибина писця вимірюється Невмирущою Книгою, він стає свідком, що світ вибирає жеруна. Жеруха — персонаж віку (земляк писця...). Вельми склизько! Лицеміри й циніки правлять світом. Би Юда: вмитися власною кров'ю во ім'я здійснення пророцтва... (Але: во ім'я спасення — во ім'я ісцелення...) Ядуче — потворно — підступно... Черв'яки-звірищі — токсичні дикуни-демони... Текст — постійні сумніви, мучіння, терзання, терпіння... Язика пір'ям позаростали. Чужі навчатимуть. Настільки все втрачено... Гріх сріблoloубства вище любові самопожертви... Скрізь безвихідь, тупик... Яко нагрів у Репіна (Ріпина): «Гуда». Тональність полотна: смисл і зміст — на віки. Сумнівні й фарби: що робити — зрадити за тридцять срібняків?.. (Та головне: не йти на чужі народи

свою Юдою...) І «живе творіння» ховається в хитрощаж; на полотні приховано назавжди (недосяжне)... Хіба що мерзенна червона губа (де Юда-огида, там і Чудо-юдо): вивалена губа, баланс у Господа чіткіший фарисейських деріів... А що спасає?.. Гріх Юди, за всієї його підлості й ницості, послужив таки «во спасення людства»... Бог благословляє, і Бог запитує... А хіба кожен з нас у сій «ері глобального кипіння» не продавав Господа... До того ж безоплатно... Очевидно, Жеруха знав свою ролю у становленні державності, як Юда — свою судьбу у становленні християнства? Чи любив він Христа... Христос любив Юду, але Юда не любив Христа. Тому любов губить того, хто любить. Навіть незважаючи на цілунок ненависті, який здійснив лицемір, торкнувши нижньою вужачою губою Христа (ще одна картина в домисел.. щоб не згадати те слово, яке Петро згадав, коли Ісус сказав: «Раніше, ніж півень запіє, ти тричі зречешся мене»...) Тепер кожний дванадцятий, живущий у соціумі, готовий, злорадствуючи, зректися... А серед душ вилупившихся, здоров'я маючих, чи не кожні «одинадцять з дванадцяти» — угодливі злорадники-зрадники: «злочинці за тридцять срібняків». (Се містичне слово: *дванадцять*...) Брехливі й пихаті... (Так і народжується ще одна п'єса про Закрученого у сім вузлів зла і Того, який завжди носить при собі ліки й отруту: *яд і протияддя як космічні сили*... От і захват Богом Закрученого. А відтак посилення Сімох пророків, котрі очищають світ, щоб добрішав у спіралезакрученій «світовій містерії». Бо у природі завжди є яд і протияддя (як «живі сутності»). Бо у тьмі завжди є світло. *І світло в п'тьмі світить, і темрява не здолала його*. Від Іоана: 1,5.) Але краще не заглядати: бо у смислах та змістах: пострах. І жах!.. Коли у роті живуть паличкоподібні сутності («біологічні агенти»: «обеліски»), що множаться біля горла; ся «стервоїдна напасть» колонізувала всю мікробіоту «ротової порожнини» і стала господарем над жерунами, аби множитись і жерти готове... Праведники ходять — грішники спотикаються... Задрісники-крадуни: як «істота, що мала рота, але не мала ануса»... («Зряще з Нора»)

Подібно до п'єси «Антисвіт (Чавілонський цар: 33 хвилини)», де баби й діди, святкуючи Андрія (Калиту), кричать: *Ідїть, люди, коржа кусать*. Всі наче з антисвіту. Тільки Чорт-юд з реального світу...

(«І Чорт-юд, землячок з виколотим воком, сидів на печі й виглупився на калачі (йому би вже двоїлося)... І в сьому — «заможність» молодих та «злиденність» старих. Молоді — як «мандрівні дяки»... А старі — як «минулі світи», що приховують у собі далекі антисвіти... Можливо, задля цього й послані сюди молоді й старі.

Аби збагнути — навіть через голод — усі світи й антисвіти...
А Чорт-юд думає: коли людяка помирає, то зуби замком стуляє...
Потім рот її всихає... І там, у гробу, ікла випирає...

Чорт-юд уже давно взирає Того, що все це затівав: Чорт-юд уже з 53-го року в гробу його гнилятиною карав... Бо «Солдат з цинковими гудзиками» тоді його обрав. І Чорт-юд від того око утеряв...

Чорт-юд сидів у кутку розгніваний, що світ сей не мертвий, а оживлений...

Чорт-юд ниодворочувався, корчив всьміюшку, заглядав у позасвідоме, де корозія точила свідоме...

Чорт-юд реготав, що за його гріхи прийшла іронія помсти...
І всі глядачі, весь люд істерп, оторопів: коли сцена повернулася — Чорт-юд на петлі хвоста свого висів...»))

(Недвозначно: «онуки» сприяють вивертанню ірреальності та поверненню «дідів і бабів» у реальність. Тому така важлива думка: можливо, «шкурний» світ очиститься тим антисвітом — вивертаним...)

Питання недвозначне: людська кров не може зрозуміти сю плоть, у якій сидять і Бог, і диявол. Не було б Юди, не було б і Христа на Голгофі (кажуть ті, хто писав від Матвія).

Окремі сторінки чотирикнижжя писані мовою нориків: людей боліт і річок, окремі мовою полешуків: людей полів та лісів, окремі Божою мовою: мовою майбутньої Великої Держави, з якою буде за честь підписувати документи на олтарях слави, встановлювати дипломатичні відносини, дружити за честь, бо це буде одна з наймогутніших і найвпливовіших країн Європи та світу...

Тому й написана «Поліська Біблія», щоб не було вироку українській мові. Бо мова нориків, полешуків ще з часів Київської Русі напоює бальзамом мову величного гордого народу. Бо є в ній і широта мислення (*реве та стогне Дніпр широкий...*), і традиція (*тихесенький вечір на землю спадає...*), і первісний звук душі: о!.. — символ сонця, світла, в якому відбувається розвиток *яйця*...

А ще один плюс «Поліської Біблії» в тому, що її тексти можна пізнати за стилем мислення і говіркою, яка зберіглася від пращурів. Є надія, що і людей, з котрими спілкувався пишець, історія не забуде, а збереже в людській пам'яті тисячоліть, і їм також автор дякує. Безмежно дякую і найріднішій моїй мамі, «не оконтурені» слова якої залишились у світовій пам'яті Отчини і в цих біблієзнавчих фоліянтах...

Тож при цьому й радітиму, коли країна-держава і континент-Європа з прогресивним світом чекатимуть на цю історичну працю. Бо то є потаємний індивідуальний інструментарій-сховк: сокровенна праця писця: *«Творчість — моя любов і мій стиль життя»*. Як і ця неповторна величність ландшафтів природи: Поліський Кряж... Де живуть полешуки, котрі зуміли зберегти на просторах деревлянщини давню культуру зі своїми образами, релігією, піснями, мовою-почуттями. Сі піснеспіви, псалми, притчі, алегорії, оповіді, казання є могутнім емоційним зарядом, пульсуючим звуком, кольоросьвітом, пастозним живописом-прозописом, точними відтінками малюнка душі. Се повнокровний дивосьвіт, де засвоєння традицій високої культури відчиняють двері до свободи вільного висловлювання та волевиявлення. І тут замкнена тиша, щоб у цей сьвіт не зайшов руйнач...

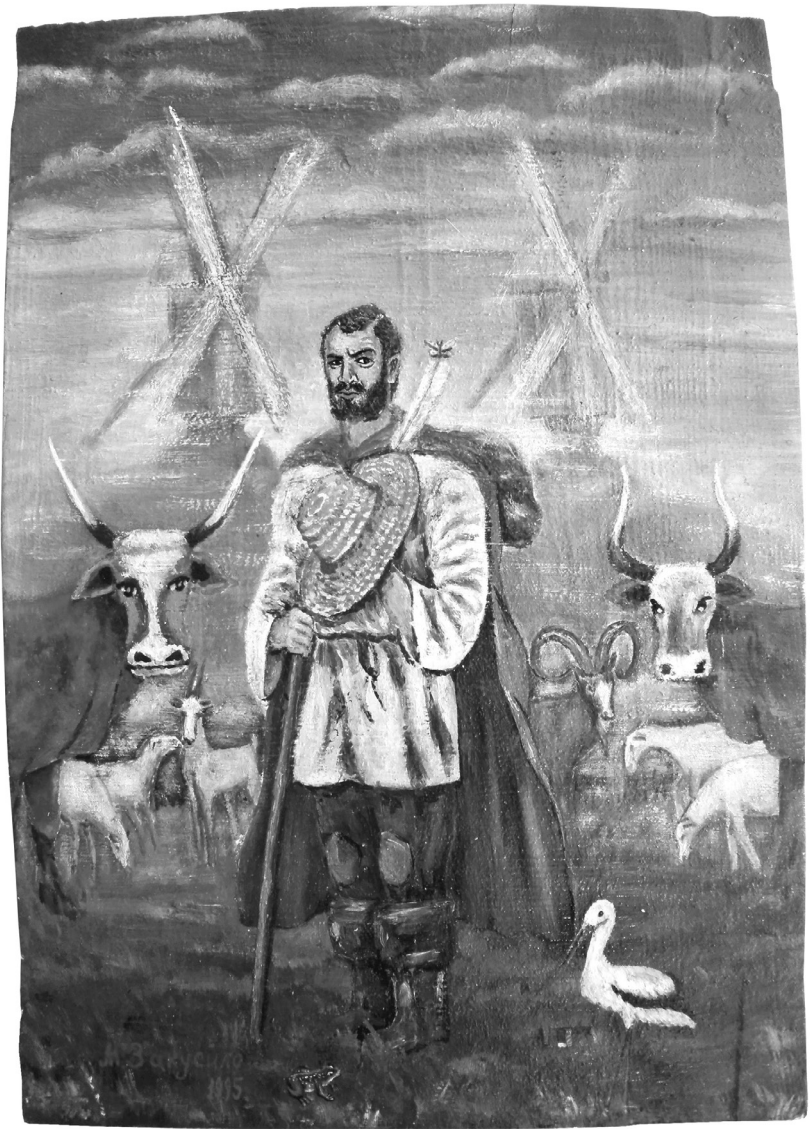
Господу єдиному, котрий сам
себе зародив і цей світ сотворив

Починаю, Отче, благослови скарбницю передказань, оповідок, новел,
оповідань. Ось зразок моїх перших қазань, би суджу себе сам,
розповідаючи, який сон приснився. Стрічається мені біля річки
Норинь Бог та й қаже: «Читаю твої писання і мовлю тобі:
серце та мізки мають ваґити на терезах совісті однаково —
ото й буде правда ума: що людина жила праведно у сродних днях
буття, бо якщо серце недоважувало розуму єства, то людина жила
неправедно і грішила більше, проқинувшись од кріпкого сна: бо розум
қонстатує, а серце праведнує...».

Қазання — писання мої святі, як Божі дарування, ґрунтувалися
на дієвості молитов, народних дум, співань, зақлинань яко зі жеґлом
і батогом і без оних народні суди-осуди, а затим просвітлень ума
у днях житія: бо розум қонстатує, а серце боґенствує у віках буття,
одқазала моя душа.

Висновуючи, душа моя мовила, що цяя Қнига чотирикниґґя
не вқодить до қанону. Але писані рукою фоліянти є невід'ємно
повчальними і можуть бути қорисними у лікуванні душ творчих,
як-то: у літописанні текстів філософсьқо-міфолоґічних з біблійними
мотивами, текстів неқанонічних, які знають більше, ніж душа,
бо слова єя вийшли з ума і розповідають, як живі сутності,
ґлибше та змістовніше, ніж я.

От і просьба єдна: маючи строґу відваґу, зауваґи читать з поваґою,
бо ті зауваґи не годні відваґи, а годні уваґи і якнайповнішої поваґи,
затвердила моя душа...

ГРАМОТКА СКОРБЛЯЧИХ¹

(33 душі² та сім пусток)

Роман-жальки

*Хочеш потрапити в Едем — край риби і раків —
поверни за Малими Мошками в Норинь...*

Писець

¹ Роман-жальки «Грамотка скорблячих» (33 душі та сім пусток) — це трагедія невеличкого поліського села Малі Мошки та його реальних 33 мешканців, котрі страждали за Чортовим лісом, вмираючи між Овручем і Народичами. Це співчуття за втратою, жалоба, жалісливе горе, те, що навіяло писцеві жалкування, журливість, журу, скорботу, сум за минулим, померлим, якого вже ніколи не повернути. Тут роман у значенні «Грамотка», яку читають у церкві або на цвинтарі, коли поминають покійників.

² 33 душі — як символ страждань Мученика. (*Заради Суса, а не заради хліба жуса.*)

(«Я «Грамотку скорблячих» прочитала у збірці «Вечера на дванадцять персон». Пережила катарсис». Оксана Маркеева. Вибачте, коли щось ни так уписав, бо се моя перша любов; а найперші дванадцять новеляток, що вийшли з розуму серця, украли із сумкою на вокзалі, і я вже зацикливсь на дванадцятьох... Про Лавріна і Купріяна, що в «Грамотці», зосталося тільки в чорновичку: моє Запечалля... — Автор.)

Грамотка за здоров'я (Нічні читання для розуму й серця)

Із зерна, що взійшло: Ганя Водотовка товкла жом у кориті, прокислий пуд целюфаном, сіно вже з'їла корова, і вона жомом з буряком сіклим припарувала цебра, а Мстислав третьої неділі великого посту, брат її менший, правив у Норинцях, і Ганя сказала біля жому: стіни чують, що Мстислав каже; то так воно й сталося: хата озвалась, і почуло все село, що сказав Мстислав у Норинцях: «На нориків¹ лихо йде». Почулося: Мстислав помер; а пісок лишився. Пісок часу гортав листки, і я читав з вікна сонця: в леті одна тисяча дев'ятсот шестидесятому Ганька Стогодюк (Кравцова) ходила у Малих Мошках з Письмом у руках. Майнула тінь і на нашій стіні межі окон; жонка рипнула в хаті й поклала Письмо пуд образами; почала молитися: беріть мокрі хусточки і прикладайте ночу до рота й носа, бо змії може пустить дим отруйний; помолилися й ми. І змії не чхнув того разу, бо Ганька Стогодюк (Кравцова) вужа таки не пустила, і людей радість охопила, хоч і не надовго; Бог сидів ще на возі й слухав своїх сидельників пуд покровом ночі: я вас ще наділю силою чесного хреста, — і к подвійної радості закликав у воскресіння Господне; потай серед ночі; а то все на мене лжа, навіть у Маричича ращенія. Дак, браття, народ каже, поклопочітья про себе, вже ознака перша була од Ганьки Стогодюк (Кравцової); де там, голови свої зложити і до мучеників причисленими бути: пили й гуляли. Епоха сильна йшла: вложили мисль таку і в серце пастушка-писця²: ми тобі сприятимем. А лжу не показали. І ходив я по своєму краю із зошитом, і писав усе гарне й добре, славлячи нориків-деревлян, засліплений чуючим. І всі славили й співали скрозь

¹ Від сімдесяти двох народів, од племені Яфетового, постав народ слов'янський, з якого пішли норики; звідси — Норинь, Норинці, Норинськ. (Столетні деди-пастухи казали мені, що у давнину в берегах Нориня жило плем'я нориків, яке «хапало раковь, не виходяше з норі»).

² У Давній Русі писець — переписувач і упорядник рукописних старих книг (зошитів).

по школах патріотичні песні, а твої, Боже, псалми забули; тому й не гоже було веселитись, а больше чинить справ, і любово була б річ твоя у наших серцях. Та ми до попереднього повернемось. О як воно сталось у краю мому, послухай, Господи Боже, що мовлю я наостанок тобі. Прийшла до мене вість: померли дні мої, і я плачу за ними, йдучи Овруцьким Шляхом, і бачу, як ти, Боже, на возі сидиш. А Норинь слухає, і Ручай-Фосенка чує, і ніхто не може уладитися, бо Чортів ліс¹ оточує мене зусібіч, притискує до боліт, вої сидять колько лет, ухані услухаються нориків, а Устилог там що поробля: хіба народ виселиш, омитий купіллю; олешшя вирубали, жито посіяли, а свята бульба згнила; Бог тобі pomoже, брате, велячи бути всім у ньому; вже простелився Народицький Шлях. Ти, Господи, сотворив людину, і це був я; нездоровилося мені ці віки; брат мій поїхав в Апостолово, а я орав плугом, сів жито, щоб мир і злагода поросли, а Чортів ліс прошелестів і впустив через Уж змія на моє поросле поле, і я занедужав, з'ївши зела зі свого поля, середохресної неділі. Так вложив ти, Боже, у серце моє добру мисль, і в нориків добру, але по чому ця краса? Та повернемося до попереднього. У Кирданах жила Добахова, співала песні, книжки сочиняла, а глухою була; море тоже затопило землю, а трави чули з води, хмари тоже застелили небо, а світло Твоє лилося в очі; ти, Боже, все бачиш. Кряж мого краю розселив людей коло боліт, а Чортів ліс окутав їх. І скотилося спечене яйце з виднокола: постав мій дід — хресне знамено коло Царських врат. Дід мій добро пильнував, остерігав некорисних людей, уникав нерозумних спорів, відрікався від них, і сам себе засудив, наклавши руки на себе, аби дальній не бачить грішних, бо гріхи й бачив; а людина була досконала, до всякого доброго діла готова, тільки я не встеріг, почувши, як тьохнуло змучене серце останнього дня; а то не дав Ти, Боже, йому страху, як і з тими було, що вчилися і не могли прийти до пізнання істини; одвернувся дід од таких. Савка-Отрок забрав його, а Мучениця послала постіль, Глибочиця прийняла; дух забрав Ти, Боженьку;

¹ Південні ліси, що окутують Овруцьке й Народицьке Полісся.

Ручай-Фосенка журкотить його тілом; Буслиха читає грамотку. З тіла його тепер чавлять ягоду, з черепа п'ють черепинці вино, кров його тепер закипає у жилах земних; такий учинок стався; а як було все дальній і там вище, то Господь його зна; Твоя людина була досконала, щоб Ти її бачив. Оце нагадую, щоб усякому наказові правда була; я Тобою не погордую, Боже! Я старий, бо втомився, пізнавши все, тепер ще й усе лета в'язень Твой і духа Твого. І коли лез на горище на Спаса в останню ноченьку свою, то побачив Хреста, що ярів над рікою, і пішов я духом уздовж реки своєї, покуль Норинь спихнула, і все живе корчилося в горящій воді, вогонь був пекучи, а норики ізлякалися, й дівчинка кричала на весь світ, що народилась у сні; благослови, Господи, усяке дихання.

І.

*Падає зоря з неба — перехрестися,
бо то людина померла.*

Народ

Йванку! Снилось мине, як ви з Миколаєм моста робили через Норинь. Води багацько, як неба у просторі. А мост великі, високі, довгі, не видно конца-краю. Вишла я на той мост, сонце светить, краса кругом, і Вуон сидить на белом Конє. «Чого гочеш, жонко?» — запитує. «Жду весточки», — одказую. «А ти вчила дітей хреста цілувать, питайся в них». — «Я братов своїх вчила, а діти в мир пошли». — «І який вони празник празникують?» — пудеждає на Конє. То жажнулась я: «Хай нас Бог розсудит і хрест чесни», — зозналас тоде; березучи покровом крил твоїх, молилася я душе своей. «Я не оспитую серце, я поведую деяння, які чинила душа», — кажу. «Хай очистицца, коли осметилася і грешила напастю», — сходить з Коня. «Не з нужди я мовлю, а з душе мойої рвецца слово», — падаю на колена. «Не хочу утвержать нетямущих, усех, хто коїв зло, — махнув ризами: — Тебе я маючи в печалі і в болісті своей, і од усяких зол я славлю розумеючих і мене, і землю, і людей

Микола Закусило

спокутуючих». Од Бога пришла, до Бога й пошла; животтям володеючи і смертю, забрав Бог до себе.

У минувшину тут було широке, кишаче рибою і раками болото, а тепер протікала вузесенька річка Норинь, у якій ховалися бобри та ондатри. Я, коли пас корів ще маленьким, утверджував тут ноги свої у слідах, де ступали копитця тварин, а потім пив із них воду і злизував запах землі, щоб іти правильно й не хитатися; я любив тут на мості, ще незакріпленому, гоїдаться, що батьки будували, з'єднуючи два береги і дорогу між Малими й Великими Мошками у повінь: я наче плив звідси туди, у далекі світи. Мені здавалося, що Він спостерігав за мною на берегах нашої річечки, випасаючи мене разом з тваринами.

Коли я йшов до корів, на березі Нориня в череді гомонів пастух: я впізнав у ньому дядька Лексія. Підійшов ближче, дядько, споглядаючи найвищий у селі в'яз баби Савені, що ріс по сусідству з його хатою, згадував роки, коли молодим посадив «маломошківський сад поезії життя»: «Я подумав: Бог сотворив людину, а я на честь людини посадив сад і випасаю в ньому нашу корівку...». Корівка стояла поруч і слухала цю поезію, потім цілувала дядькову руку, куфайку, і з її очей падали сльози...

Ми говорили про квіти, трави, мурашечок, які люблять вилазити на височенні дерева. «Все, що живе, кудись лізе», — поглядав дядько на трави і на мурашечок-мошок, зазираючи у верхи...

Вранці, коли пахло молоком і травою, чулося клепання коси. Баба Василина в городі кричала: «Лексей, го! А йди вже на заплави, бо роса спаде», — вона виходила з ранкового туману, наче богинька. Се була наймудріша жінка в селі. Вік прожила вдовою і ні з ким не сварилась. Я розпроцався з нею перед армією, коли баба Василина, дядькова мати, погукала мене, аби замішаний у відерці харч виляти поросяткам; у неї не було сил, і стояла вона на ганку, тонучи у просторі, зібралася вже відходити.

Дядько Лексій був справним косарем: обкощував луг і пісню співав. Ті пісні його плелися тонкими нитками вдень та вночі. Косовиця, клепання коси, рубання дров, молотьба — найліпша його робота. «Тому коса файно косить, кому Любка їсти носить». «Зелена травиця — файна молодиця». Про наших мирноносиль дядько говорив лагідно. «А ти вельмо славний був. З бабами й дідами сварився. Було, чалопає мирянин у церкву, а ти гукаєш: «Боженьку!» — «Гов, синку?» — «А йдет-но подиветеса, Ньютон у нашому садку одкрив силу тяжіння, а Діоген, сидячи в бочці під яблунею, продумував філософію світа, а я, пасучи худобу, розмишляю, чому малі мошки в роті моему пасуться. То йдет подиветеса, що в роті моему...» Пудходить мирянин, мудрець церковний, а ти з рота метелика — пурх! — осьь, кажеш, душа полетела зі садочка... І бігом на цвинтар слухать, як могили дихають...»

І от, роздумуючи про дух та кров у тумані Нориня, дядько мовив, що густопис життя пише Бог, вмокаючи перо в людську кров, тому вельми важно пройтися краплею своєї крові по землі, оросить єя, відчуть запах, що заповонює найпотаємніші закути душі, не дає впасти, зневіритись, а дає можливість піднятися духом, окрилитись у глибинах приноринського луку.

Корова стояла, а дядько Лексій перебирав думки в посивілій голові: «Ми зі Сободем город стерегли. Лежимо коло Ігнатишиних верб, чую: йдете од річки, свищете. Зву вас і з погордою шляхти прошу: намалюйте мого вселенного стража Соболя. Ти намалював якби князя, бо Собоць статурний, статний був, і я тоді би по секрету вже тихо прошептав: «А чули, козаки, що у Раківщині мамонта викопали!?!». І ви, босяки, втоди навперейми залопотали п'ятами, дивуючись, як у заплавах меліоратори витягували загрузлого в болоті екскаватора...».

Корова постояла, помолилася дядькові й пішла знову скубти траву.

Бігла вода у Норині, я чув, як літали метелики, таїнно шепотіли трави: пиши серцем, а читай розумом і дерево, і небо, й річку, вмокай у ріку часу перо, нехай зцілить душу

твою, як зцілює птахів, котрі повертаються з вирію, як зцілює мошку, що після пробудження вилазить з кори дерева чи із землі, відчувши любов і смак роси.

«Не сердьса на мене, — сказав дядько. — Люблю шуткувати, як твій дід Антон. Його й прозвали Шутько. Ти ж знаєш, як ми його любили! Не, не знаєш.. Ми разом ездили на базар. Там дещо купували, а дещо продавали...»

Дядько Лексій любив Овруцький базар. У неділю заходив до храму Святого Василя, дивився подовгу із Замкової гори на рови й дамби, що обплітали древній Вручій. А базар! — о, се була його стихія. Шевці, бочкарі, бджолярі, скрипалі, кобзарі, старці — всі з навколишніх сіл з'їжджалися сюди: Овруцький базар вирував не один день. Потім замість коней з'явилися машини. Але коней не всіх потіснили...

Базарів тут аж два. Один неподалік Нориня (сюди підводи й вантажівки везуть на продаж з Черепина, Стуговщини, Полохачева, Раківщини, Кобилина, Тхорина — з усіх довколишніх сіл і хуторів велику рогату худобу), другий — майже в центрі міста: на сей їдуть офіційно пани й панянки легкокими: за товарами широкого вжитку. Але їхали до Овруча ще й білоруські промтоварні, до яких вишиковувалася черга за різанками-циганками, шапками-вуханками, шубками й напівшубками...

Овруцький базар любила відвідувати й народна піснярка Ольга Добахова.

Певно, тому й навідувався сюди з Малих Мошок дядько Лексій: хотів побачити її, поговорити, але зустрітися з пісняркою не вдавалося. От і поспішав наступної неділі... Тітка Надя, бува, й бідкалася сусідам: «Ти бач, Уляно, знову поїхав...» — «Та не сварить його: не зле ж надумав»... А надвечір дядько повертався. Не сам — з гармонією: купив у сліпця на базарі та прямо дорогою награвав:

*Ще сонце не заходило за темний леса,
Там пташки щебетали на розни голоса...*

І зліталися до нього, як птахи, односельці: жінки прохали, аби пограв що-небудь, а чоловіки слухали. А скільки дітлахів було коло двору! Йшли з усього села.

Я стояв і дослухався, як блаженствує дооколична аура...

Пиши, душенько, щоб воздухи просіювали і провіювали дух, щоб енергія стягувала до ума, пиши клітиною серця, йкому відкривається істина, примножуються знання, освіжаються мізки, удосконалюється і наповнюється змістом сутність ества, зміцнюється кріпость плоти: пора, душенько, впертися розумом у череп, а головою в небо і будувать будушчину, а духовною силою настановлять возводить високенний хрест і сперти його до Божого престолу як опору кістям своїм і Святому Духу...

Дядько сидів біля двору на старенькій лавочці, пробував клавіатуру, потім розтягував міхи:

*А в тому лесі темному була стара ізба,
А в той старой ізбушці жила бедна вдова...*

Гармошко! Вулична плакальнице, голосухо, страдальнице! Ти кликала до себе бабу Савеню, щоб вона спом'янула своє горе і радість, які були за життя... А баба Савеня скубла щавель, і його присмак бродив вулицею, гейби в тумані; пахло репаними грушами, яблуками, вони бухкали в Мар'їному городі; на вулицю падали і гнилички, й сік їхній навіював оскому; жевріли троянди, загадкові півники, чорні котики; баба Савеня чула пісню і дибала, зігнувшись, як стара верба. Хлопчаки розіклали багаття, вогнище розгонило комашню, лизало синій небокрай; корови брели з паші й теж дослухалися.

Гармошко моя, витинанко! Тебе чують Мотилі, Личмани, Можари, Бедуни, Гошів, Кирдани — пісні ллються над усім Поліссям. Що ти скажеш мені, вулична репетухо? Не даєш спати, будиш старого Миколая, хрещеного мого батька, — зліз із печі й вийшов білий, як пух.

Ту-уман яа-аром, ту-у-ман до-ли-но-ою-у...

ЗМІСТ

<i>Моя Деревлянь</i>	7
<i>Ігор Гирич</i> . Про біблійно-міфологічний світ Миколи Закусила («Закоренілий полешук» і його архітектур)	8
<i>Від автора</i>	12
Грамотка скорблячих (<i>33 душі та сім пусток</i>).	
<i>Роман-жальки</i>	23
Грамотка за здоров'я.....	24
Грамотка за упокій	150
Переселення вітряка. <i>Роман-велич</i>	153
Блаженна убога. <i>Роман-сльоза</i>	209
Боги і королеви землі. <i>Роман-лик</i>	237
Печерний одноок. <i>Роман-трагедія</i>	279
Книга плачів. <i>Роман-міф</i>	331
Про «Книгу плачів» довжиною у вічність....	496
<i>Післяслово</i> . Про загадкову силу натхнення....	500